

Genus och djävulskap

En studie kring genusskapande i Sveriges naturmytiska balladtradition under 1600- och 1700-talet.

Fredrik Larsson

LUNDS UNIVERSITET | CENTRUM FÖR TEOLOGI OCH RELIGIONSVETENSKAP

Uppsatskurs: RHIK03 15HP

Handledare: Olle Qvarnström

Termin: ht 2017

Abstract

Uppsatsen studerar skapandet, samt upprätthållandet utav de normer kring manlighet och kvinnlighet, satta av kyrka och stat, som präglar den svenska naturmytiska balladtraditionen under 1600- och 1700-talet. Utöver fokus på manlighet- och kvinnlighetsskapande i svensk naturmytisk balladtradition granskas även kyrkans syn på sexuella möten med naturväsen och huruvida dessa normerande åsikter återspeglas i de naturmytiska balladerna. Undersökningen är gjord utefter ett urval utav ballader hämtade ur *Sveriges medeltida ballader. Bd 1, Naturmytiska visor*, ballader som sedermera granskats genom en diskursanalys. Uppsatsen har arbetats fram genom användande utav genusteorier kring respektabilitetsskapande och hur tanken kring den respektable individen föder och förstärker föreställningen om den ideala individen. Balladerna stärker en normerande bild där 1600- och 1700-talets idealkvinnas främsta angelägenhet var äktenskapet, hemmet och underställning mannen, en man vars idealkaraktäristik präglades utav tidens adelsideal byggd kring manlig ridderlighet, handlingskraft och auktoritet i den mänskliga världen. Kyrkans fokus på demonisering av naturväsen avhandlas i korthet, men de sexuella möten med naturväsen som återfinns i bl.a. folksägner lyser med sin frånvaro i de naturmytiska balladerna, förutom ett par mindre händelser med sexuella undertoner. Uppsatsen innehåller och behandlar i olika proportioner likväl genus och religion samt ett klassammanhang.

Innehåll

1. Inledning	4
1.1. Syfte	4
1.2. Frågeställning	5
2. Bakgrund.....	6
2.1. Staten och kyrkans prägling av manligt och kvinnligt.....	6
2.2. Naturväsen som folktro, sägen och ballad	8
3. Tidigare forskning.....	12
4. Teoretiska utgångspunkter	16
5. Metod	18
5.1. Avgränsning	19
5.2. Urval.....	20
5.3. Informationsinsamling	22
5.3.1. Lovisa	23
5.3.2. SwePub	23
5.3.3. ATLA.....	24
6. Resultat	25
6.1. Ungersven och Havsfrun/Herr Olof	25
6.2. Havsfruns tärna	27
6.3. Kung Erik och Spåkvinnan	29
6.4. Harpans kraft.....	31
6.5. Näcken bortför Jungfrun	33
7. Analys samt diskussion.....	36
7.1. Kvinnligt ideal – Äktenskapskvinnan	36
7.2. Manligt ideal – Den ridderliga, den handlingskraftige	38
7.3. Sexuell interaktion – Väsen och människa	40
8. Avslutande kommentarer	42
9. Litteraturlista.....	43
9.1. Webb-källor.....	44

1. Inledning

Näcken, Havsfrun och Skogsrået är alla exempel på naturväsen som präglat det svenska samhällets verklighetsbild under 1600- och 1700-talet. Dessa naturväsen rörde sig i gränsmarkerna mellan Gud och Satan och ansågs vara knutna till just Satan och satta på jorden för att testa den mänskliga rättfärdigheten.¹ Det var naturväsendets uppgift att testa heligheten i människors val och agerande, i en tid då tankar om heligt och profant dominerade den svensk lutheranska världsbilden.²

Vad vi idag vet kring naturväsen är hämtat från en rad olika källor så som folksägner, sagor och ballader, men även rättsprotokoll från rättegångsprocesser avhandlande interaktion med övernaturliga väsen.³ Källorna skiljer sig från varandra och besitter olika former utav fokusområden och stilistiska drag. Sägner präglas således av ett övergripande mönster där de mänskliga karaktärerna i stor utsträckning lurar det väsen de stöter på, samtidigt som sägnen ges legitimitet som verkliga händelser. Naturmytiska ballader tenderar å andra sidan att ses som fiktiva historier med en inneboende varningsprincip för tiden människor.⁴

Det är balladernas varningsfunktion som väckt intresse för denna uppsats, vad var tidens människor i behov av varning för? Att varningen innefattade det väsen som balladen avhandlar ter sig lämpligt, men vilka övriga varningsfunktioner hade de svenska naturmytiska balladerna för 1600- och 1700-talets världsbild? I denna uppsats ämnas det att avhandla dessa varningar som indikationer på hur en ideal eller icke-ideal människa bör ha agerat. Ett manligt samt kvinnligt ideal ämnas plockas fram ur de naturmytiska ballader, för att sedan göra en jämförelse mellan dessa och det ideal som präglade den samtida genusordningen i det svenska samhället under 1600- och 1700-talet.

1.1. Syfte

Syftet med granskningen är att belysa och diskutera de normer kring genus och sexualitet som präglat de naturmytiska balladerna. Genom att granska de naturmytiska balladerna i relation till tidigare forskning kring naturväsen samt tolka den religiösa och sociala verklighet

¹ Häll 2013:73

² Malmstedt 2002:166

³ Häll 2013:35

⁴ Kjellander 2008:334

som balladerna har sitt ursprung i kunna urskilja och belysa den idealindivid som balladerna framhåller, samt bidra till vetskapen kring den värld där denna idealindivid levde.

1.2. Frågeställning

- Vad säger de naturmytiska balladerna oss om rådande normer inom kyrka och samhälle kring manlighet och kvinnlighet i 1600- och 1700-talets Sverige?
 - Hur återspeglas kyrkans syn på sexuella möten med naturväsen i de naturmytiska medeltidsballaderna?

2. Bakgrund

För att få en bättre kunskap kring de naturmytiska balladerna ter det sig lämpligt att först bekanta sig med den verklighet som dessa skrifter fötts ur. Utan en förståelse för hur världen arrangerades i himmel och helvete, hem och offentligt samt manligt och kvinnligt löper vi risk att förlora ett helhetsgrepp om bilden som sedermera målas upp. Det lämpar sig att påpeka att den bild självfallet inte stämmer in på samtliga individer i det dåtida svenska samhället, men förhoppningsvis ger det en övergripande uppfattning om på vilka sätt individers världsbild och förutsättningar må ha tagit sig skepnad.

2.1. Staten och kyrkans prägning av manligt och kvinnligt

Århundradena mellan 1500- 1800-talet var en tid då Sverige, på flera plan, genomgick stora förändringar i samhället. En av dessa stora förändringar var Gustav Vasas enande utav Sverige och med honom intåget utav den Lutheran-Protestantiska läran. Över Europa växte nationalstaterna fram, stater där makten centraliserades och där människors tillhörighet nu kopplades samman med den nya staten, istället för med kyrkan.⁵ Gustav Vasas agerande i att förkunna protestantismen som statens kyrkomakt var inget ovanligt av regenter under denna tid och således flyttade man den yttersta auktoriteten från kyrkan till statsmakten.

Med reformationen följde den tid i Sverige då ståndstänket var som allra starkast, tanken bakom ståndsläran var att alla människor hade sin plats i samhället och sin roll att spela för att den samhällseliga organismen skulle överleva. Denna tydliga indelning utav människor cementerades genom Luthers hustavla.⁶ Genom hustavlans förkunnades och legitimerades samhällets tre stånd, Hushållsståndet, det Politiska ståndet och Kyrkoståndet. På grund av hustavlans uppkomst ur Lutheranprotestantismen samt denna inriktnings ställning i form av statskyrkan i Sverige, gavs ståndsindelningen gudomlig auktoritet och legitimitet. Utöver sin roll att beskriva hur samhället var uppdelat i stor bemärkelse, flyttades hustavlans även in i hemmen, som en mall för vart hushåll att organisera sina liv. I detta liv var det husfaderns auktoritet som skulle följas, likt konungens inom politiken och prästen inom kyrkan⁷. Männens roll knöts således till makten genom religionen och samhällets samtliga nivåer, medan kvinnans roll, som under katolicismens tid kunnat stärka sig i jungfru Maria dyrkan och helgondyrkan, blev nu allt mer begränsad och underställd. Utöver detta sågs nu även

⁵ Stadin 2009:16

⁶ Ibid., 18

⁷ Ibid., 20

kvinnan än mer förknippad med hushållet, detta då äktenskapet fick en oerhört ledande ställning inom det svenska samhället.⁸

Vid samma tid dominerad en rad föreställningar om män och kvinnors inneboende olikheter, olikheter som kopplades till olika färdigheter och egenskaper. En variant av temperamentsläran utgick ifrån män som varma och torra, vilket skulle påvisa intelligens, medan kvinnor ansågs vara kalla och våta, något som tolkades som kvinnors underställda intelligens jämte männen och istället fokuserade på kvinnors egenskap att bära barn.⁹ Kvinnans roll kopplades nu i än större grad till hushållet och familjen, där mannen alltså var husfader. Kvinnor med karaktärsdrag som inte föll i direkt linje med de som var tidstypiska för en god barnaföderska ansågs inte vara likvärdigt goda kvinnor, då kvinnans roll vart kopplad till havandeskap. I relation till att denna tidstypiska kvinnliga karaktär växte fram, höjdes även de manliga attributen upp som legitimerande för tidens hierarki. I och med föreställningen om män som varma, torra och därmed innefattades utav en stark inneboende intelligens, prioriterades därmed männen utanför hemmet i form av bildning, arbete, tillgång till politisk aktivitet m.m.¹⁰ Exempel på denna manliga prioritet går att finna i de naturmytiska ballader som behandlas i denna uppsats.

I Sverige utvecklades den lutherska treståndsindelningen till en fyrståndsindelning med adel, präster, borgare och bönder.¹¹ Den svenska fyrståndsläran präglades starkt utav den lutherska hustavlan, men var mer utvecklad än sin föregångare. Inom vart stånd fanns två undergrupper, där den ena stod över och hade tillgång både ståndets ekonomiska samt politiska makt, medan den andra endast hade tillgång till den ekonomiska makten. Denna fördelning av ståndens individuella makt var starkt könsindelad, där männen stod som maktelit inom samtliga fyra stånd.¹² Förutom att vara knuten till hustavlan och därmed uppnå gudomlig legitimitet, fanns ytterligare mekanismer för att säkerställa en manlig kunskapsdominans, exempelvis att det växte fram en norm där mannen skulle ta sig en hustru som var underlägsen i ålder, erfarenhet och kunskap.¹³ Dock kunde förhållanden i denna maktrelation mellan män och kvinnor variera kraftigt beroende på vilket stånd en individ tillhörde. Då ståndsläran proklamerade ståndens olika roller i samhället, samt kvinnor

⁸ Ibid., 17

⁹ Ibid., 28

¹⁰ Ibid., 29

¹¹ Ibid., 25

¹² Ibid.

¹³ Ibid., 298

respektive mäns olika roller inom stånden, blev kvinnor och mäns tillgång till handlingskraft således olika. Inom adeln knöts manlighet till ett riddarideal, samtidigt som kvinnornas makt inom adelsståndet starkt marginaliserades.¹⁴ Likaså inom det borgerliga ståndet begränsades kvinnors inflytande när handel och affärer i allt större utsträckning skedde utanför hemmen, i den manliga världen.¹⁵ I relation till dessa två var kvinnans makt i form av handlingskraft och inflytande alltså relativt stark inom bondeståndet, här ansågs hon tillföra en ovärderlig del i både hemmets och gårdens arbete.¹⁶ Vi ska dock ha i åtanke att bondeståndet, där kvinnornas makt stod som högst, var det stånd i samhället som åtnjöt minst inflytande och därmed också minst reell makt, samt ska det poängteras att trots att det var inom bondeståndet som kvinnor stod jämna männen, var de fortfarande underordnade husfader.

2.2. Naturväsen som folktro, sägen och ballad

Trots sin till synes rigida och starkt implementerande religiösa överhet stod inte kyrkan i full makt över individens totala verklighetsbild. Det fanns en folklig världs- och verklighetsbild som den kyrkliga eliten inte behagade, en världs- och verklighetsbild som präglades av folktro som stod utom den kristna läran. Under 1600-talets nya hierarkiska ordning där nationalstaten stod högst, låg det inom kyrkans ramar att befästa sig själv som det enda legitima religiösa institutionen i landet.¹⁷ Under 1600- och 1700-talet var statsmakten tillsammans med kyrkan igång med genomförandet av en nitisk folkfostran utav den svenska befolkningen¹⁸, i denna folkfostran spelade prästerna en central roll för statens ökade maktövertagande i samhället. Det var genom kyrkan som staten införde nya kontrollmetoder på befolkningen, man gick ifrån äldre mer våldsinriktade underkastelseformer till att nu med kyrkans hjälp lägga grunden för ett normsystem som skulle forma landet.¹⁹ Detta normsystem, denna folkfostran, präglades av luthersk underkastelse²⁰ och där det fanns en tydligt dragen linje mellan det heliga och det profana²¹, en del utav denna profana verklighet som tillhörde folket var tron på naturväsen.

Det var inget ovanligt för bönder att ingå i olika former av överenskommelser med naturväsen för att underlätta t.ex. jakt eller fiskelycka,²² på så sätt spelade naturväsen en

¹⁴ Ibid., 299

¹⁵ Ibid., 302

¹⁶ Ibid., 303

¹⁷ Ibid., 23

¹⁸ Malmstedt 2002:14

¹⁹ Ibid., 15

²⁰ Stadin 2009: 26

²¹ Malmstedt 2002:166

²² Häll 2013:75

central roll i den folkliga världsbilden, en världsbild som kyrkan ställde sig starkt emot. Försök gjordes att koppla samman dessa naturmytiska varelser med Djävulen, för att märka dem som hedniska och onda.²³ Under de omfattande häxprocesser som präglade Europa under 1600-talet²⁴ hamnade dessa väsen i blickfånget för den religiösa överheten i Sverige och blev på så vis en del i den svenska kyrkomaktens jakt på Djävulen inom den folkliga tron och de väsen som fyllde dess verklighet. Denna koppling till Djävulen ter sig vanlig i svensk naturmytisk historia, där dessa väsen sågs som fallna änglar.²⁵ Detta fokus från kyrkans sida gentemot naturväsen och Djävulen personifierades inte minst genom prästerna Erik Johan Prytz och Laurentius Paulinus Gothus. I sin text *Magia Incantatrix* från 1632 beskriver Prytz sin syn på naturväsen som just fallna änglar, väsen som föll till jorden i samband med Djävulens förvisning från himmelen och bör därmed ses som djävulska varelser.²⁶ Prytz utvecklar sin teori av att när dessa väsen föll till jorden landande de på olika platser och utvecklade olika former av attribut, dessa attribut gjorde att människor sedermera såg olika på tomtar, troll, skogsrå, näckar m.fl. Genom att spela på människors lustkänslor lurade dessa väsen människor till sexuella akter i utbyte mot t.ex. jaktlycka, dessa sexuella akter beskrevs av Prytz som Djävulens otyg för att befolka jorden med sin avkomma. Genom att maskera sig först som ett kvinnligt väsen och bedriva otukt med en mänsklig man, behöll det djävulska väsendet mannens sperma inom sig för att sedan ta skepnad av ett manligt väsen och sedan bedriva otukt med en mänsklig kvinna och därigenom sprida sin avkomma.²⁷ Dessa sexuella väsen kallades Incubus och Sucubus, den manlige respektive kvinnlige gestalten av detta väsen. Tankar om Incubus och Sucubus var vedertaget spridna kring präster och lärda runt om i Sverige vid denna tid. Sexuella möten med naturväsen placerades vanligtvis in under kategorin brott mot naturen, detta då man under denna tid såg Guds könsordning som speglad bland djuren i naturen. Att en människa då ingick i sexuella kontakter med något som ej gick att definiera som mänskligt, blev då något onaturligt och klassificerades likt tidelag och homosexualitet i juridisk mening.²⁸ Laurentius Paulinus Gothus, präst ifrån Strängnäs var en av de som ställde sig till denna skara lärda män som var drivande i jakten på demoniska väsen. Gothus utvecklade sedermera ytterligare en teori, en teori som byggde på att de som upplevt en interaktion med ett väsen blivit utsatt i sömnen istället för i verkliga livet och att

²³ Malmstedt 2002:25

²⁴ Af Klintberg 2007:11

²⁵ Kjellander 2008:325

²⁶ Häll 2015:57

²⁷ Prytz 2015:44–45

²⁸ Häll 2013:260

hela interaktionen varit en illusion skapad av Djävulen.²⁹ Tidens syn på sexualitet, frånkopplat från möten med naturväsen var starkt kopplat till äktenskapet och till dygden. Dygde-begreppet var under denna tid föranledd av en stark stoisk moralfilosofi där sexualiteten skulle begränsas och tyglas, i största utsträckning var det den kvinnliga sexualdriften som ansågs vara i behov av att kuvas, inte männens. I dygde-begreppet finns en stark inbyggd mening av att kunna idka självkontroll, inte enbart i potentiellt sexuella situationer utan även i vardagslivet, att inte ifrågasätta Guds ordning var en central tankegång under 1600- och 1700-talet.³⁰

Den folktro där naturmystikens väsen härstammar ifrån bygger på en stark muntlig tradition,³¹ en muntlig tradition som sedermera utvecklats i olika riktningar och blivit sagor, sägner, ballader m.m. Dessa traditionsformer har ofta inslag utav varselyttrande, i synnerhet de som avhandlar naturmystik, där möten med väsen av ickemänskligt ursprung beskrivs³². Vilken varning som yttrades skiljer sig från väsen till väsen och de inneboende karaktärsdrag som de ansågs besitta, men de skiljde sig också beroende på vem varningen var ämnad för. Exempelvis när kvinnor har haft oturen att stötta på Näcken, har det i större utsträckning varit på grund av vart hon befann sig, än vad hon gjorde. Platsen kvinnan befann sig var allt som oftast utanför hemmet, gården etc. där det inte var normativt bundet att hon skulle befinna sig, därav svävade hon i fara.³³ Männens möten å andra sidan var i större utsträckning bundna till specifika tider på året, eller att de själva sökt upp Näcken för att t.ex. lära sig spela harpan likt honom. Männens interagerande med Näcken ter sig tämligen mindre farliga än de kvinnliga.³⁴ Näcken kunde ses som ett väsen som i vis mån stärkte den genusmaktordning som existerade i samhället under denna tid.³⁵

Den naturmytiska balladtradition som avhandlas i denna uppsats är således endast ett medium som under årens lopp förmedlat och bevarat föreställningar om naturmytiska väsen. Balladerna, som tenderar att innefatta en stark varningsprincip³⁶, kan ses som en del utav den folkliga kultur som kom ur senmedeltiden,³⁷ men som funnits i Sverige sedan långt tidigare. Den svenska balladtraditionen bygger allt som oftast på en dramaturgi som utspelar sig bland

²⁹ Häll 2015:56

³⁰ Stadin 2009:30–31

³¹ Kjellander 2008:334

³² Ibid., 336

³³ Stattin 1984:77

³⁴ Ibid., 59

³⁵ Ibid., 104

³⁶ Kjellander 2008:334

³⁷ Kværndrup & Lindberg 2008:16

de högre stånden i samhället, till skillnad från t.ex. sägner som tenderar ha sin härkomst i de nedre stånden.³⁸ Balladernas tendens att avhandla högståndsdramer betyder inte att de har sitt muntliga ursprung inom de högre stånden. Dock har dessa ballader upptecknats under en tid tillfälle då läs- och skrivkunnighet var egenskaper reserverade för personer ur samhällets högre stånd, vilket gav upptecknaren en oerhörd makt över vilka delar av den muntliga traditionen som skulle skrivas ned.³⁹ Präster, vilka avnjöt en av samhällets högsta maktpositioner, stod under 1700-talet för majoriteten av de sägner och berättelser som samlades in med anknytning till naturväsen. Kyrkan var alltjämt i en lutheransk folkfostringsprocess där vidskepelse om icke gudliga väsen stod högt i kurs över vad som ansågs vara icke önskade element.⁴⁰ De naturmytiska balladerna, som ligger till grund för denna specifika undersökning, måste därmed ses i ljuset av sin roll som endast ett medium utav många i studiet av svensk naturmystik. Ballader, sägner, sagor, teologiska källor, även rättsprotokoll, spelar alla en relevant roll för hur vi idag kan skapa oss en mer dynamisk och sammanhängande bild av naturmytiska väsen och den verklighet de existerar i.

³⁸ Ibid., 13

³⁹ Stadin 2009:29

⁴⁰ Kjellander 2008:323

3. Tidigare forskning

Det ter sig lämpligast att först lyfta fram och uppmärksamma den omfattande insamling av medeltida ballader som startades under 1800-talets början med Leonard Fredrik Rääf i spetsen. Utan L.F. Rääfs gedigna arbete skulle den svenska balladtraditionen vara oerhört mycket fattigare. Även Arvid August Afzelius och dennes arbete kring samma tradition bör sig lämpligen upphöjas i relation till L.F. Rääf. På sina egna sätt har de berikat den svenska balladtraditionen, genom den Rääfs oerhört kritiska och noggranna arbete kring uppteckning och melodi, en noggrannhet som kostade honom möjligheten att publicera stora delar av sin samling, i relation till Afzelius mer frikostiga inställning på utgivningen, agerade de varandras motvikt och är fortsatt två namn som väger tungt inom svensk balladtradition.⁴¹ Utöver dessa två herrar bör även Gunnar Olof Hyltén-Cavalius nämnas för dennes arbete kring naturmytiska ballader och den sinnevärld de levde i.⁴²

Forskningen kring genusfrågor inom svensk naturmytisk balladtradition är tämligen smal, ämnet har behandlats bitvis genom olika studier, men allt som oftast ej fått stå i huvudfokus inom dessa studier. T.ex. finns det en stor forskningsbas kring naturmytiska väsen, där dessa väsens karaktärsdrag, historiska karaktär och roll i det religiösa samhället finns avbildade. Inom dessa studier går det att finna delar som präglas av genusrelaterade frågor, men dessa visar sig inte ligga i studiens huvudfokus. Efter granskning av forskningsfältet föll mitt val på att kategorisera och presentera denna tidigare forskning utefter fyra relevansparametrar, dessa varande; naturväsen, medeltida ballader, genus samt den religiöst historiska kontexten. Det är utifrån representation utav dessa parametrar och därmed relevans kring ämnet som den tidigare forskningen inom ämnet kommer att presenteras.

Den grundbult, den stora inspirationskällan om så vill, till min egen studie kring naturväsen och sedermera naturmytiska medeltidsballader återfinns i Mikael Hälls *Skogsrådet, Näcken och Djävulen – Erotiska naturväsen och demonisk sexualitet i 1600- och 1700-talets Sverige*. Häll som i sin avhandling går på djupet kring den historiska verkligheten som präglade erotiska möten med naturväsen⁴³ utgör en stabil grund för min egen studie att ta stöd ifrån. Häll riktar fokus mot svenska naturväsen, samt avhandlar och analyserar den teologiska elitens syn på möten med naturväsen och därigenom ger en god och lättillgänglig inblick i

⁴¹ Jonsson, Jerslid & Jansson 1983:1

⁴² Kværndrup 2008:342

⁴³ Häll 2013:53

den historiskt religiösa kontexten där myterna kring naturväsen existerade.⁴⁴ Hälls fokus på det erotiska mötet mellan människa och naturväsen presenterar en inblick i den genusverklighet som existerade under 1600- och 1700-talens Sverige⁴⁵ även om den i större utsträckning avhandlar den sexuella maktrelation mellan manligt och kvinnligt kodade individer än övriga genusrelaterade maktrelationer, detta dock helt i enlighet med de frågor som Häll väljer att ställa och sedermera besvarar.

Klara Arnberg, Pia Laskar och Fia Sundevalls antologi *Sexualpolitiska nyckeltexter* samlar de texter som enligt redaktörerna präglade den svenska sexualpolitiska debatten genom tiden, med start i Guds lag ur Bibeln. Texterna presenteras och följs sedermera upp utav kommentarer och en mindre analys gjorda utav olika forskare utefter vilka texter och fält som avhandlats i var kapitlet. I denna antologi redogörs och trycks stora delar utav de texter skrivna av den teologiska elit som Häll redogör för i sin avhandling. Eliten i denna bok representerad utav bland annat prästerna Laurentius Paulinus Gothus och Erik Johan Prytz. Texterna behandlar naturväsen som Djävulens bihang⁴⁶ och ger en god inblick i den religiösa eliten tyckande kring naturväsen, en elit vars ord präglade synen på hur verkligheten tolkades och uppfattades.⁴⁷ Kapitlet avslutas med en summering av Häll där han diskuterar sexuella interaktioner mellan människa och naturväsen samt tiden då den statliga och kyrkliga jakten på djävulsdrykare i Sverige intensifierades.⁴⁸

Vidare har Gunilla Byrmans(red) antologi *En värld för sig själv – Nya studier i medeltida ballader* tillhandahållit en gedigen grund att stå på för att lära känna den medeltida balladforskningen. Antologins huvudfokus ligger vid den balladsamling som återfanns på Växjö Stadsbibliotek år 2004-2005, upptecknad och insamlad av George Stephens i samarbete med Gunnar Olof Hyltén-Cavallius.⁴⁹ Antologin är tänkt som ett hjälpmedel för att analysera och konkretisera denna samling, men är samtidigt behjälpsam vid granskning av annan medeltida balladtradition. Det är främst Sigurd Kværndrup och Boel Lindbergs kapitel kring balladforskningen som forskningsfält⁵⁰ och balladernas historiska ursprung, Eva Kjellanders kapitel kring Näcken som karaktär i naturmytiska ballader⁵¹, samt delar från

⁴⁴ Ibid., 168

⁴⁵ Ibid., 79

⁴⁶ Prytz 2015:44

⁴⁷ Häll 2013:168

⁴⁸ Häll 2015:55

⁴⁹ Kværndrup & Lindberg 2008:11

⁵⁰ Ibid., 12–13

⁵¹ Kjellander 2008:319

Sigurd Kværndrups och Magnus Gustafsson kapitel rörande trolldom och det naturmytiska universumet⁵² som har haft större relevans för min egen granskning.

I sin bok *Stånd och Genus i stormaktstidens Sverige* gör Kekke Stadin en djupdykning ned i de samhälleliga murar som ramade in dåtidens syn på genus och den svenska ståndsordningen.⁵³ Stadins kopplingar mellan reformationen och den kyrkliga prägel på genus under stormaktstiden har varit en outhärlig hjälp i att försöka förstå den komplexa verklighet som existerade under denna tidsperiod.⁵⁴ Stadins studie må undgå naturmytiska inslag men likt övriga texter som hjälpt mig i denna studie besitter den forskningsrelaterade parametrar som är utarbetade och väl utforskade ut i minsta detalj.

Jochum Stattins *Näcken* ger en värdfull inblick i området kring en av våra mest klassiska naturväsen. Stattin gör en utförlig granskning av Näckentraditionen och dennes olika gestalter, men allra viktigast för min egen studie är hans genusvinkel på Näcken som aktivt och närvarande väsen i människors verklighet; att Näcken, likt övriga naturväsen, måste förstås i sin sociala och tidliga kontext. Den sociala verkligheten var annorlunda från man till kvinna, gift eller ogift och denna sociala kategorisering präglade även hur dessa möten mellan individ och väsen skapades, återskapades och berättades.⁵⁵ Stattin visar exempel på hur ombytlig Näcken är och hur möten med detta väsen ter sig annorlunda ifall det är män, kvinnor eller barn som har otur att stöta på honom.

Vidare i den naturmytiska forskningsvärlden, ger Bengt af Klintbergs *Svenska Folksägner* en god och relevant inblick i den historiskt religiösa kontexten samt naturväsens roll i folksägen traditionen. Även Göran Malmstedts *Bondetro och kyrkoro* och Linda Ojas artikel Kvinnligt, manligt och magiskt publicerad i Svenska Kyrkoföreningens *Kyrkohistorisk årskrift 1994* har varit behjälpsam i tydandet och lärandet kring den religiösa och historiska samhällskontexten de naturmytiska väsendena verkat i. Som en del av denna samlade referensram av studier tillkommer även Catharina Raudveres *Föreställningar om Maran i nordisk folketro*. Ballader om Maran granskas dessvärre ej närmre i denna uppsats, men Raudveres arbete om detta folkliga väsen och dess interaktion med människor i samhället, den tidliga synen på själen och folkmagi måste värderas som en utomordentligt värdefull pusselbit i det naturmytiska forskningskanonet.

⁵² Kværndrup 2008:339

⁵³ Stadin 2009:16

⁵⁴ Ibid., 18

⁵⁵ Ibid., 59

Fredrik Larsson 910110
RHIK03 HT17

Gunilla Byrman och Tommy Olofssons *Om manligt och kvinnligt och annat konstigt i medeltida skämtballader* analyserar och problematiserar agens i relation till genus i medeltida skämtballader.⁵⁶ Denna bok agerar i denna studie bollplank till Gunilla Brymans *En värld för sig* i att bättre förstå de medeltida balladerna som genre och tidslig betydelse.

⁵⁶ Byrman & Olofsson 2011:105

4. Teoretiska utgångspunkter

Den teoretiska grundbasen för denna uppsats tar avstamp inom feminism och genusforskning. Att valet föll på just forskare och den kunskap som skapats av feministiska tänkare under de senaste decennierna är grundat i att det är inom detta vetenskapliga fält forskning kring skapande utav manlighet och kvinnlighet är i allra största framkant.

Den feministiska teoriforskningens rapida utveckling under de senaste 60 åren har lett till en rad olika teorier och synsätt på inte minst genus och kön.⁵⁷ Från Gayle Rubins *The Traffic in Women: Notes on the Political Economy* till mer moderna tänkare som Judith Butler och Joan Scott. I grunden till min teoretiska utgångspunkt finner vi tidiga feministiska tankar kring genus som ett socialt skapat ting, som ständigt omförhandlas och återskapas.⁵⁸

Litteraturteoretikern och filosofen Gayatri Spivaks postmoderna kritik utav den feminism som föregått hennes egna studier, allra mest centralt hennes kritik utav den tidiga feminismens universalistiska tankar, inbjuder till reflektion kring denna uppsats.⁵⁹ Uppsatsen återspeglar nödvändigtvis inte alla kvinnor, eller män i detta fall, i Sverige under 1600- och 1700-talet, vilket heller inte är min förhoppning. Förhoppningen i denna studie är att tillhandahålla en analytisk jämförelse mellan den genusbaserade karaktärsskildring som sker i balladerna med forskning kring dåtidens syn på genus och religion. Alltså, trots att de naturmytiska balladerna ej återspeglar förhållanden som präglade alla människor i Sverige, är det min ambition att se hur dessa karaktärer passar in i vad vi vet om dåtidens verkliga människor, trots vetenskapen att detta ej är en homogen grupp. Den postmoderna feminismens kritik mot samlingsbegreppet ”kvinna” går inte förbi mig i denna uppsats.

Kategoriseringsmarkörer så som etnicitet, ålder, sexualitet och klass har i dagens forskning en central roll inom feministisk forskning, dessa är alla relevanta kategoriseringsmarkörer för att granska maktordningar. Min användning utav genusuppdelningen kvinnligt och manligt görs utifrån det material som finns att tillhandagå inom det aktuella forskningsfältet. Klass präglar balladtraditionen och en förlegad genusedikotomi kring kvinnligt och manligt präglar den likväl. Den genusedikotomi som återfinns går inte att ignorera, dock går det att granska och analysera vilken typ av kvinna och vilken typ av man som privilegierades och lyftes upp som idealet genom de naturmytiska balladerna.

⁵⁷ Ljung 2015:243

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid., 252

I sin bok *Att bli respektabel* utför Beverly Skeggs en studie kring klass och respektabilitet. Trots att Skeggs studie är satt i moderna Storbritannien och präglas av ett starkt klassinriktat fokus, är hennes teorier kring respektabilitet centrala för denna uppsats. I grunden ligger Lynda Neads *Myths of Sexuality: representations of women in Victorian Britain* och hennes tes kring respektabilitet som något av medelklassen skapat som en visuell framställning av femininitet och moral.⁶⁰ Skeggs utvecklar Neads tes och för in en dimension av kritisk granskning av respektabilitet som en moralisk auktoritet.⁶¹ Detta innebar att personer som ges respektabilitet även besitter denna moraliska auktoritet. Skeggs teori kring respektabilitet ligger i grunden för min egen studie kring skapandet av den ideala kvinnan och mannen i de naturmytiska balladerna, då respektabilitet och idealitet ligger varandra nära, samt att hennes teori kring moralisk auktoritet går att koppla till den teologiska överheten och kyrkan under 1600- och 1700-talet. Skeggs utgår ifrån Bourdieus kapitalformer när hon för diskussioner kring hur respektabilitet och moral ackumuleras och Bourdieus teori går inte helt att överblicka i denna uppsats. Bourdieus tankar, som Skeggs uttrycker det ”grundar sig på kapitalrörelser i det sociala rummet”,⁶² det sociala rummet som i sin tur präglas utav de egenskaper och den makt som finns fördelad i rummet. Dessa tankar kan appliceras till en granskning kring den skeva genusfördelning som existerade under 1600- och 1700-talet och hur denna manifesterades, återskapades och förankrades av en manlig och kyrklig elit.

Från Skeggs teorier kring moralisk auktoritet och Bourdieus kapitalformer tar vi oss vidare till Joan Scott och hennes teorier kring meningsskapande. Spetsen av Scotts teori går ut på att oavsett hur en kvinna agerar inom en social situation, så påverkas inte rummet främst av den agens hon tillför utan av vilken innebörd rummet tillskriver den agens hon utför.⁶³ Scotts tes ämnas att i detta fall användas för att belysa det som går osagt i de naturmytiska balladerna, det som inte direkt talas om men som besitter en underliggande agens i tidens verklighets- och anständighetsuppfattning. Sedermera är Scotts fokus på en pågående genuskonstruktion inspirerande, samt hur hennes maktfokus och återskapandet av denna makt ligger väl till hands för min egen studie. Med användandet utav dessa teorier är det min förhoppning att granska skapandet utav manlighet och kvinnlighet inom de naturmytiska balladerna, samt granska den maktrelation som ligger däremellan, och i relation till den teologiska eliten och det religiöst präglade samhällets strukturer.

⁶⁰ Skeggs 2015:11

⁶¹ Ibid., 12

⁶² Ibid., 20

⁶³ Ljung 2015:247

5. Metod

Valet av att använda mig utav en diskursanalys som metodologiskt tillvägagångssätt stod för mig som det tämligen rimligaste för att synliggöra de frågor som jag ämnar att besvara i denna uppsats. Detta då min ambition är att genom användandet av en diskursanalys, i relation till tidigare forskning kring genus, naturväsen och religion inom den avsatta tidsperioden, belysa och analysera den information som inte talas om rakt ut inom de naturmytiska balladerna. Vad sägs i det tysta, vad står mellan raderna och vilken verklighetsbild är det som målas upp genom de naturmytiska balladerna? Var individuell text bygger på en kontextuell förståelse för vad som försiggås i texten, en gemensam referensram tenderar att existera mellan textproducent och mottagare av texten.⁶⁴ Denna referensram är den verklighet som texten skapats i, det som inte behövs sägas rakt ut då referensramen är satt, samtidigt som texten i sig blir en del utav ett återskapande och förtydligande av sagda verklighet. Enligt Foucault finns en rad utestängningsprinciper som präglar var text, varav en är särskilt intressant i för denna uppsats, det vill säga vem som givits auktoritet till att skapa den referensram som omger texten, vem har auktoritet till att tolka och sedermera, genom texten, skapa en rådande världsbild?⁶⁵ Att i olika steg granska representativitet, vem som skrivit texten, samt vem som skapar den gudomliga sanningen som världen förhåller sig utefter är båda viktiga delar i min analys utav de naturmytiska balladerna. Boreus beskriver innehavandet av en subjektspostion som "(...)det utrymme som människor kategoriserade på olika sätt ges för sitt agerande".⁶⁶ Genom användandet av en kritisk diskursanalys, ämnar jag att granska de subjektspostioner som intas i de utvalda naturmytiska balladerna, samt synliggöra vart agensen ligger och vilka karaktärer som givs handlingskraft till att agera och aktivt förändra händelseförloppet i texterna. Synliggörandet dessa subjektspostioner avslöjar samtidigt de objektspostioner som återfinns i texten och vem som innefattar dessa roller. Att genom användandet av en diskursanalys belysa dessa två positioner är förhoppningen att åter igen synliggöra den verklighet som omslöt de naturmytiska balladerna.

⁶⁴ Boreus 2015:164

⁶⁵ Ibid., 166

⁶⁶ Ibid., 165

5.1. Avgränsning

Den svenska balladtraditionen är lång och har sitt ursprung i medeltiden, detta faktum står utan bestridning.⁶⁷ Att finna ballader med sitt ursprung i en tidsperiod från 1500- 1600-talet hade säkerligen varit genomförbart om så var ens vilja, dock styr ytterligare parametrar vart den tidsliga avgränsningen för denna uppsats blivit satt. Avgränsningen, för den tidsperiod varifrån de naturmytiska balladerna som avhandlas i denna uppsats härstammar ifrån, avsattes till 1600- och 1700-talet. Detta gjordes i beaktning av att ballader från denna tidsepok fanns tillgänglig i källmaterialet, samt att det var under dessa århundraden då kyrkans fokus på olika former av häxeri och djävulsdyrkan, däribland naturväsen, växte sig större och stod allt mer i fokus.⁶⁸ Då den religiösa överhetens syn på naturväsen är en väsentlig beståndsdel av denna uppsats, kändes det rätt att utifrån när detta fokus var som mest fixerat, lägga den tidsliga avgränsningen för uppsatsen. Den uppmärksamme läsaren kommer att upptäcka att ett antal uppteckningar av de naturmytiska ballader som avhandlas i denna uppsats är upptecknade under 1810-talet, vilket skulle befinna sig precis utanför min tidsavgränsning. Detta förhåller jag mig till i relation till de naturmytiska balladernas starka koppling till folksägner, där de naturmytiska balladerna får ses som en yngre genre av en muntlig tradition, en muntlig tradition som är långt äldre och spänner tillbaks över en tid som med råge infinner inom 1600- och 1700-talet.⁶⁹ Balladerna är med största sannolikhet äldre än vad den första uppteckningen är.

Med den tidsliga avgränsningen avklarad vänder vi oss nu till den geografiska avgränsningen, denna avhandlas i all enkelhet genom att avgränsa undersökningsområdet till de områden som idag innefattar staten Sverige. Detta görs med vetande om att Skåne, Halland och Blekinge under en betydande del av min tidsavgränsning, fram till freden i Roskilde år 1658, ej var en del utav den politiska staten Sverige.⁷⁰ Dock finns dessa landskap ej representerade bland de utvalda naturmytiska ballader som avhandlas i uppsatsen. Det kan dock antas att dessa landskap likt väl präglades av det fokus som den svenska religiösa överheten riktade mot häxeri och naturväsen, efter 1658.

⁶⁷ Jonsson, Jerslid & Jansson 1983:6

⁶⁸ Häll 2015:55

⁶⁹ Kværndrup & Lindberg 2008:16

⁷⁰ National Encyklopedin <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/freden-i-roskilde> (Hämtad 12/30-2017)

5.2. Urval

En rad olika svenska balladsamlingar har utgivits genom åren, varav Geijers och Afzelius *Svenska folk-visor från forntiden Band 1-3*, från 1814-1818, anses vara den första.⁷¹ Efter Geijers och Afzelius utgivning har det följt en rad olika utgivningar, bland annat L.F. Rääfs och Adolf Ivar Arwidssons *Svenska fornsånger*, 1834-1842, samt Gunnar Olof Hyltén-Cavalius och George Stephens *Sveriges historiska och politiska visor*, 1853. Bildandet av Svenska litteratursällskapet 1880 säkerställde en stadigt fortgående utgivningstakt utav svensk balladtradition samt att sällskapet ligger bakom utgivningen av den, i traditionsforskningen, viktiga editionen *1500- och 1600-talens visböcker*.⁷² 1951 grundades Svenskt Visarkiv och redan då sällskapet grundades fanns det planer och diskussioner kring utgivandet utav en balladsamling med tydligt vetenskaplig prägel på arbetsprocessen.⁷³ Det skulle dock dröja fram tills 1983 innan första bandet ur samlingen publicerades, då under namnet *Sveriges Medeltida Ballader Band.1, Naturmytiska visor* (Hädanefter refererad till som *SMBB1*), år 2001 publicerades den sista delen av samlingen, *Sveriges Medeltida Ballader, Band 5:2*. Vid granskning utav utgivningar rörande naturmytiska ballader framstod *SMBB1* som den i särklass mest kompletta och väldisponerade samlingen. Med tydlig uppdelning av ballader, kronologisk ordning av uppteckningar av var ballad samt ett utförlig redovisning av källor för var uppteckning gjorde valet av forskningsmaterial för denna studie tämligen enkel. Därav vill jag poängtera att samtliga utav de ballader som kommer att avhandlas i denna uppsats är hämtade ur *SMBB1*.

Vid urval av balladerna som avhandlas i denna uppsats har min metodologiska utgångspunkt legat i John Scotts fyra kriterier kring behandlingen och granskningen av textbaserad kunskap. Enligt Scott måste texterna uppfylla kriterier kring autencitet, meningsfullhet, representativitet och trovärdighet⁷⁴ för att kunna användas som vetenskapligt underlag. Autenciteten rörande balladerna grundar jag i källan där de blivit hämtade ifrån, det vill säga *SMBB1*, där individerna arbetandes kring utgivningen kritiskt granskat de ballader som slutligen valts ut för utgivning, samt många fler som slutligen ej blev valda. Balladerna har genomgått en rad granskningar för att verifiera deras autencitet innan de trycktes i *SMBB1*.⁷⁵

⁷¹ Jonsson, Jerslid & Jansson 1983:1

⁷² Ibid., 3

⁷³ Ibid., 4

⁷⁴ Bryman 2011:489

⁷⁵ Jonsson, Jerslid & Jansson 1983:7

Enligt Scott baseras meningsfullheten på huruvida texterna kan anses vara tydliga och begripliga. I denna uppsats fall handlar det om huruvida texten går att analysera utan språkliga feltolkningar vilket i sin tur leder till ett missvisande resultat och därmed även en bristfällig och felaktig analys. I mitt användande av *Svenska Akademiens Ordlista*, *Svenska Akademiens Ordbok* samt *Svensk Ordbok* hoppas jag kringgå eventuella feltolkningar och missförstånd som kunnat uppstå i texten. Vidare tillämpades ett kriterium i urvalsprocessen där texter med eventuellt höga risker för felaktiga språktolkningar valdes bort. Sagda kriterium har dock ej aktivt använts och därmed har ingen text blivit utesluten utav detta kriterium. Scotts tredje kriterium bygger på textens representativitet, i vilken utsträckning texten som behandlas kan ses som ett typiskt exempel för den textkategori som den sägs representera. Detta kriterium tillgodoses utefter faktumet att samtliga texter är hämtade ur *SMBBI* och därmed redan genomgått en representativitets granskning. Slutligen landar vi vid Scotts fjärde kriterium, vilket behandlar textens trovärdighet, är texten trovärdig eller finns det möjligen skevheter i materialet som behandlas? Sociologen John Abraham menar att det är just skevheter i en text som gör den intressant och i fallet av de naturmytiska balladerna måste de granskas med en viss grad utav skepticism då de gör anspråk på att säga läsaren något om dåtidens verklighet.⁷⁶

Vid urvalsprocessen kring vilka ballader som skulle väljas ut ur *SMBBI* och granskas sattes en rad kriterier för att dels underlätta urvalsprocessen, samt för att säkerställa att de ballader som slutligen valdes ut var av relevans för uppsatsens frågeställning och syfte. Det ska dock påpekas att samtliga ballader som valts ut ej besitter alla beståndsdelar av nedanstående kriterier, men där samtliga ballader besitter en betydande del av dessa kriterier och därigenom uppfyller de krav som satts i urvalsprocessen.

Som behandlats tidigare gjordes urvalet av ballader utifrån balladsamlingen *SMBBI*, då detta band fokuserar på just naturmytiska ballader och genomgått en vetenskapligt säkerställd autenticeringsprocess. Valet föll även på att granska de två äldsta uppteckningarna av var vald ballad, så länge de föll innanför den tidsavgränsning som gjorts, d.v.s. 1600-1810. Detta gjordes för att säkerställa att en ballads fulla tradition inte skulle stå och falla på endast en uppteckning av sagda ballad, men även för att kunna visa på balladernas föränderlighet.

Vid urval sökte jag efter ballader där det fanns både manligt samt kvinnligt kodade karaktärer närvarande, detta för att med större enkelhet, men även större tydlighet kunna genomföra den

⁷⁶ Bryman 2011:495

genusanalys som varit mitt huvudmål med uppsatsen, en genusanalys som underlättas oerhört om det finns manligt och kvinnligt kodade karaktärer i en och samma ballad. Denna kodning gäller för både människor, men även naturväsen, då det är centralt för min frågeställning att kunna koda naturväsendet i var ballad till antingen manligt eller kvinnligt.

Uppmärksamma läsare kommer lägga märke till att jag i mitt urval landat vid att granska tre ballader i relation till naturväsendet Havsfrun, ett kvinnligt kodat väsen, samtidigt som jag endast val att granska två ballader med tydligt manligt kodade väsen, det vill säga Näcken. Anledningen till att Havsfrun avverkas i större utsträckning är det faktum att Havsfrun, eller Sjörået som hon också kallas, besitter en rad attribut som hon delar och som påminner om de attribut som återfinns hos andra typer utav Rå, däribland Skogsrået och Bergsrået. Det finns exempel på ballader där Bergtroll bör tolkas som Havsfruar, detta då balladernas grund bygger på muntlig tradition, där det inte hör till ovanligheten att olika former av Rå kunde uppenbara sig vid olika platser, likt ett Sjörå i skogen eller ett Skogsrå vid havet.⁷⁷ Med denna vetskap i ryggen föll valet på att ytterligare granska Havsfrun och därmed även noggrannare granska de attribut som tillskrivs Rå som kollektiva väsen. Det ska påpekas att Näcken kunde uppenbara sig i olika skepnader, däribland en vattenhäst, ett väsen som i södra Sverige stod för sig själv under namnet Bäckahästen.⁷⁸ Dock besitter inte Bäckahästen eller vattenhästen, till skillnad från Näcken i sin mänskoliknande skepnad, den genuskodning som är nödvändig för denna uppsats och har därmed valts bort. Utan en tydlig manlig- och kvinnlighetsdoktrin i balladen fallerar den studie som ämnas att göras.

5.3. Informationsinsamling

Insamlingen utav informationsmaterial till denna uppsats tog sin början ur Mikael Hälls *Skogsrået, Näcken och Djävulen*, boken blev presenterad för mig som ett möjligt intressant grundmaterial till min studie. Det var sedan delvis utifrån Hälls källor, i kombination med min egen efterforskning, som studieämnet tog sin form. Efterforskningen gjordes främst via Lunds Universitets databas Lovisa, samt databaserna SwePub och ATLA.

Det ska poängteras att en rad källor råkade jag över av en händelse, då jag i uppsatsens tidigaste stadié gjordes efterforskning kring flera olika typer av naturmytiska källor, däribland sagor och sägner. Bengt af Klintbergs *Svenska Folksägner* är en sådan bok, denna återfanns

⁷⁷ Häll 2013:100

⁷⁸ Stattin 1984:27

då jag gjorde efterforskning om svenska naturmytiska sagor, och av ren tur snubblade över af Klintbergs verk. På liknande sätt ska det poängteras att de sökord som användes för att finna både *SMBBI* och *Sexualpolitiska Nyckeltexter* återfanns genom sökningar utifrån nyckelord funna i Hälls avhandling. Samt ska även påpekas att Jochum Stattins *Näcken* återfanns på HT-bibliotekens bokhylla kring Folklore. Här under presenteras i korthet de sökord samt vilken databas som använts för att finna det material uppsatsen byggts ut utav.

5.3.1. Lovisa

I Lovisa gjordes en sökning med sökorden; magia + incantatrix. Sökningens utfall blev 1 träff, denna träff var *Sexualpolitiska nyckeltexter* av Arnberg, Laskar och Sundevall(red) vilket tolkades som relevant för denna studie.

En andra sökning gjordes i Lovisa med sökorden; Sveriges + medeltida + ballader + naturmytiska. Denna sökning gav även den 1 träff i form utav *SMBBI* av Jonsson, Jersild och Jansson(red).

En tredje sökning gjordes i Lovisa med sökorden; könsroll* + Sverige + histori*. Denna sökning resulterade i 86 träffar. Till den befintliga sökningen adderades ordet; Genus, vilket resulterade i utfall med 31 träffar. Bland dessa återfanns *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige* av Kekke Stadin, som kändes direkt relevant för min studie.

En fjärde sökning gjordes i Lovisa med sökorden; religi* + stormaktstiden*. Denna sökning gav 3 träffar, därav 2 upplagor utav Göran Malmstedts *Bondetro och Kyrkoro – Religiös mentalitet i stormaktstidens Sverige*.

5.3.2. SwePub

Första sökningen i SwePub gjordes med sökordet; näcken, detta resulterade i 6 träffar där inga resultat tolkades som relevanta för denna studie. Sökningen ändrades med de nya sökorden; medeltida + ballader, vilket resulterade i ett utfall med 34 träffar. Ytterligare en sökning gjordes, nu med sökorden; medeltida + ballader + näcken, vilket gav ett utfall på 2 träffar, därav ett resultat; *En värld för sig – Nya studier i medeltida ballader* av Byrman(red) tolkades som relevant för denna studie.

Fredrik Larsson 910110
RHIK03 HT17

En andra sökning gjordes i SwePub, nu med sökorden; medeltidsballader. Denna sökning resulterade i 4 träffar, däribland *Om manligt, kvinnligt och annat konstigt i medeltida skämtballader* av Byrman och Gustafsson, som tolkades som relevant för denna studie.

5.3.3. ATLA

I ATLA gjordes en sökning med sökorden; religion + 1600 + Sverige. Denna sökning gav 1 träff, denna träff var Manligt, kvinnligt och magiskt: Genusperspektiv på folklig magi i 1600- och 1700-talets Sverige, av Linda Oja publicerad i Svenska Kyrkoföreningens *Kyrkohistorisk årsskrift 1994* som tolkades som relevant för denna studie.

6. Resultat

Nedan kommer de resultat som granskningen utav de utvalda naturmytiska balladerna mynnat ut i. Balladerna kommer att avhandlas var för sig, med avstamp i ballader rörande det naturväsen som går under namnet Havsfrun eller Sjørået, för att sedan följas upp utav ballader med fokus kring Näcken. Upptecknare till var text kommer att angivas om dessa finns namngivna, så även vem som ligger bakom den muntliga texten som sedan upptecknades, vart den först upptecknades, samt årtal.

Titlarna kan variera från uppteckning till uppteckning trots att balladen är en och samma, ifall fallet är så skrivs båda titlarna ut, dock skall det inte uppfattas som två vitt skilda ballader som avhandlas tillsammans. T.ex. är den första uppteckningen, Ungersven och Havsfrun kopplad till texten Herr Olof, dessa texter anses som två olika uppteckningar utav samma ballad. Dock skall det vidare utvecklas att liknande händelseförlopp och dramaturgi kan förekomma i två skilda ballader, där även satsmelodi, likt händelseförlopp och dramaturgi, påminner starkt om en annan. Jag har valt att förhålla mig till den uppdelning som finns i *SMBB1*.

6.1. Ungersven och Havsfrun/Herr Olof

Ordet ungersven återfinns i det äldre svenska språket och betyder ”en ung man som inte har sexuella erfarenheter”⁷⁹, ordet blev förlegat år 1572 och då blivit ersatt av orden ung och sven, detta i sin tur har inte hindrat ordet från att föras vidare genom muntliga traditioner. Vidare kan ordet i en mer modern tappning tolkas som yngling ett ord jag hädanefter kommer att använda när jag ämnar att diskutera Ungersven eller Herr Olof, då dessa två ter sig gestalta samma individ.⁸⁰ Dock är det viktigt att ha med sig ordets äldre mening när vi gör en närmare granskning av texterna.

Den äldre utav de två texterna, Ungersven och Havsfrun, blev upptecknad under 1700-talets mitt och återfanns i den så kallade Berghammarvisboken.⁸¹ Här refereras ynglingen till som Ungersven i titeln, men Bortting i texten. Ordet bortting saknas i såväl Svenska Akademiens Ordlista, samt i Svensk Ordbok, vilket gör definitionen av ordet svårtolkat. Dock finns det exempel på sägner och myter kring troll som i hemlighet bytte ut sina egna barn mot

⁷⁹ Svensk ordbok, <https://svenska.se/so/?id=57290&pz=7> 2009 (Hämtad 7/11-2017)

⁸⁰ Svenska Akademiens ordlista, <https://svenska.se/saol/?id=3366610&pz=7> 2015 (Hämtad 7/11-2017)

⁸¹ Jonsson, Jerslid & Jansson 1983:260

människobarn, de kvarlämnade trollbarnen kallades således för bortbytingar.⁸² Möjligen kan ordet bortting i detta fall tolkas som en lyrisk markering om ynglingens fortsatta öde, där denne ej byts bort, men möjligen förs bort av Havsfrun. Om denna bortföring endast tar plats i ynglingens sinne eller om den tar en fysisk plats går dock endast att spekulera kring.

Det förklaras att konungen, ej aktiv i texten, har 5 söner och 2 döttrar, men att ingen är så vacker som ynglingen. Att antalet och könen på barnen anges i första strofen, skapar en möjlighet till en icke-heteronormativ dramaturgi, då det finns både manliga och kvinnliga karaktärer som kan utsättas för Havsfrun. Dock blir det den manliga ynglingen som faller offer för Havsfrun, vilket i sin tur leder till att texten får tydligt heteronormativa konnotationer. Havsfrun har tagit sig upp ur vattnet och över till konungens gård, där hon sedan försöker övertalar ynglingen att släppa in henne. Havsfrun är den ledande i texten, det är hon som tar kommando genom att närma sig ynglingen och sedan ta sig in på gården genom att lirka upp dörren. I textens avslutande strof återfinns tydligt sexuella referenser:

Haffrun sätter sig på sängestäck
Tils att Haffrun träder uppå tiljan,
Hon krusar Borttinger hwitgola lock
Men alt sker efter tin willja⁸³

Havsfrun överlämnar valet och det aktiva beslutet till ynglingen, Havsfruns lockelse förstärks till hennes främsta vapen, men det aktiva valet till sexuellt umgänge överlämnas alltså till mannen, i detta fall ynglingen.

I den andra uppteckningen av balladen, upptecknad av A.A. Afzelius och J.F. Berwald, eventuellt utefter muntlig tradering av Hedda Berg f. Söderholm från Biskopskulla i Uppland, på 1810-talet, under titeln Herr Olof⁸⁴, sker det vid första anblick en stor dramaturgisk förändring. Istället för att Havsfrun tar sig upp ur vattnet är det istället ynglingen som blir nedlurad i vattnet. Det går att argumentera för att agensen har förflyttats till ynglingen, då det är dennes handlingar som för texten framåt, dock vill jag argumentera för att agensen alltså ligger hos Havsfrun, då det finns belägg för en tolkning där ynglingen utsätts för Havsfrun förtrollande lockelse och beger sig ned i vattnet ovetandes om konsekvenserna, därav en är hans egen död:

⁸² Häll 2013:142–143

⁸³ Jonsson, Jerslid & Jansson 1983:260

⁸⁴ Ibid.

Herr Olof han red, men gullsadelen flöt,

Herr Olof han sjunker till Hafsfruens sköt⁸⁵

I textens fyra första strofer förklaras ynglingens väg ned i vattnet, dessa följs sedan upp med 5 strofer där Havsfrun frågar ynglingen om sitt ursprung och låter honom besvara vem han är. Det förklaras i nionde strofen att ynglingen haft en fästmö uppe på land, en fästmö han ”han lyster att lefva och dö”⁸⁶, denna fras tydliggör att agensen i texten ligger hos Havsfrun, att det är hon som lockat ned ynglingen i vattnet, men driver även en heteronormativ agenda. Då ynglingen uttalat sin kärlek för sin fästmö bjuder Havsfrun in honom för att dela vin med henne, därefter upprepar Havsfrun samma frågor till ynglingen om hans ursprung. Svaren har nu förändrats och ynglingen proklamerar att det är ifrån vattnet han är kommen och att det är här han har sin fästmö, denna strof står som kulmination i texten:

Här har jag min åker, här har jag min äng!

Här hafver jag bäddad min brudesäng!

Och här hafver jag min fästemö tro,

Med Dig vill jag lefva, med Dig vill jag dö!⁸⁷

Det finns en tydlig heteronormativ prägel på texten, dels genom ynglingens tidigare fästmö, samt att han nu ämnar att dela brudsäng med sin nya fästmö, Havsfrun. De aktiva agenterna i båda texterna är den kvinnliga gestalten, Havsfrun. Det är hon som lurar, det är hon som med sexuella undertoner lockar den manliga gestalten, ynglingen, till sig och det är den kvinnliga sexualiteten, gestaltad i Havsfrun, som tidens individer skulle akta sig för.

6.2. Havsfruns tärna

Första texten av Havsfruns Tärna, hädanefter refererad som text A, är från en Allmogevisbok i Blekinge, upptecknad under 1810-talet⁸⁸. Den andra, refereras hädanefter tills som text B, från en vissamling i Göteborg, nedtecknad den också under 1810-talet.⁸⁹ Det skall påpekas att dramaturgin i text A liknar den i text B till väldigt stor utsträckning, vilket också leder till liknande resultat i granskningen. Bägge bygger på att Havsfrun lurat eller tagit en ung flicka,

⁸⁵ Ibid., 261

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid., 302

⁸⁹ Ibid., 303

Tärnan, med sig ned till sin boning under havet. Tärnans broder, när han får reda på sin systers existens, beger sig då ned i havet för att återhämta sin syster.

I text A tolkas Havsfrun som en ond varelse, som med våld berövat Tärnan på hennes frihet, Havsfrun tolkas som en varelse kvinnor bör akta sig för då detta möte medför en uppenbar risk att bli bortförd mot sin vilja. I kontrast till denna risk, besitter brodern möjlighet att rida ned till Havsfruns boning för att lura denne och få med sig Tärnan hem. Text A, liksom text B, är byggd på premissen om att Tärnan, den kvinnligt kodade karaktären, är i behov av räddning från brodern, den manligt kodade karaktären. Det som innebär en absolut risk för Tärnan, det vill säga Havsfrun, samt det som för Tärnan är en omöjlighet att uppnå på egen hand, sin frihet, är något som brodern framställs till fullt kapabel till att ge henne. Brodern är den aktiva agenten i texten, den som för med sig godhet och hopp. Citatet nedan är ett exempel för att belysa agensens relevans, där mannen är aktiv och kvinnan är passiv.

Och jag skal jöra mig en resa derutaf,
så reser han till hoffrökens gård

[...]

Inte så kan jag för unge hertingen till att stå.

Jag har ej set sollen på femtan års tjd⁹⁰

Brodern tar det aktiva valet att bege sig till Havsfruns boning, samtidigt som hans syster framställs som icke kapabel till att en bemöta honom när han anländer. När brodern har lagt ögon på tärnan och frågat henne om hennes härkomst och därav legitimerat vem hon är, lyfter han upp henne på sin häst och ”bant hænne fast”.⁹¹ Ordvalen gör att broderns räddning nu ter sig mer som en bortrövning, där tärnan återigen inte är en aktiv del av beslutsfattandet. I detta drama kring den onde och den gode, ses mannen som den självklart gode, men endast i kontrast till Havsfrun, hans agerande gentemot den han ämnar att rädda har mindre betydelse.

Text B liknar till stor del text A, dock finns ovan diskuterade stycke med broderns bortrövning ej med. Istället beskrivs denna del av dramat som:

Han lyfte den Tärnan på Gångaren Grå
Sen swepte Han Henne i mantelen blå⁹²

⁹⁰ Ibid., 302

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid., 303

Till skillnad från text A, lägger text B i detta stycke större vikt vid brodern som räddare och Tärnan som den i behov av räddning, ordvalen ”swepte henne i mantelen blå”⁹³, ger starka konnotationer till att ta någon under sin vinge och ge personen beskydd från omvärlden. Relationen och familjebandet mellan Tärnan och brodern förstärks i denna uppteckning genom citat som ”så är wi två syskon i jesu namn”⁹⁴ Text B är i större utsträckning en poetiskt beskrivande text, där läsaren givs långt fler bildspråk för att förstå textens tre karaktärer. Tärnan beskrivs som fager, bård⁹⁵, skön och glimrande som solen, medan brodern i sin tur beskrivs som stolt och konung. Igen ser vi en betoning på kvinnlig skönhet som en viktig markör, till skillnad från brodern som ej beskrivs till utseendet, utan efter sitt karaktärsdrag. Havsfrun benämns också i större utsträckning utefter sitt utseende i text B, hon beskrivs av brodern som ”wackrare menniskja i werlden [han]⁹⁶ aldrig såg”⁹⁷, samtidigt som hon beskrivs med en annorlunda agens då hon i text B för bort tärnan ”med magt och med våld”.⁹⁸

6.3. Kung Erik och Spåkvinnan

Den första texten utav Kung Erik och Spåkvinnan återfanns i Härnösands handskriftssamling nr.109, som en del utav Landsarkivet i Härnösand, uppteckningen är från 1700-talets första decennier.⁹⁹ I texten möter vi Kung Erik när denne är ute och rider längs med havet, under sin ridtur bevittnar Kung Erik när hans sju skepp förliser ute till havs, därpå han snart träffar på Havsfrun. Kung Erik fångar Havsfrun och fängslar henne i sju år, innan hon får ställas till svars inför Kungen och Drottningen. Väl inför Kungaparet siar Havsfrun om att Kung Erik kommer låta bränna henne på bål om hon säger vart skeppen tagit vägen, samt siar hon om att Drottningen kommer bli gravid med tre söner, varav födseln av den tredje ska bli Drottningens död. Havsfrun fortsätter med att Kungen därefter kommer att ta sig en ny fru, detta får Drottningen att trotsa sin man och begära att Kung Erik släpper Havsfrun så att framtiden må bli en annan. Tillslut ger Kung Erik med sig och Drottningen följer Havsfrun tillbaks till havet där hon drar upp Kungens skepp och försvinner själv ner i vattnet.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid., 302

⁹⁵ *Bård* – Vid beskrivning av kvinna; skön eller fager. Svenska Akademiens Ordbok, https://svenska.se/saob/?id=B_4693-0016.rcAa&pz=7 1924 (Hämtad 8/11-2017)

⁹⁶ Mitt tillägg, detta för att göra styckets grammatik lättare att förstå.

⁹⁷ Ibid., 303

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid., 20

I denna text tillskrivs Havsfrun nya attribut som vi inte sett prov på tidigare, hon kan sia om framtiden utöver att vara havets härskare. De aktiva agenterna i texten varierar utefter vart i texten vi befinner oss, Kung Erik får ses som både den aktiva och den reaktiva agenten i textens början. Aktiv genom att vara den första karaktären som presenteras som agerande, samt att han reagerar kraftigt när Havsfrun sänker hans skepp. Efter hand förflyttas agensen från Kung Erik till Havsfrun och Drottningen, som båda två försöker påverka honom, trots att agensen förflyttats från den manligt kodade karaktären bakbinds de kvinnliga karaktärerna temporärt då de är i behov av Kung Eriks samtycke. Agensen må ha förflyttats från den manliga karaktären till de kvinnliga, men texten låter alltjämt sin manliga karaktär besitta handlingskraften.

Den religiösa aspekten i Kung Erik och Spåkvinnan går att återfinna i textens första och sista strof:

Konungen Red sig uth om en Morgon stun

Den haaf frun danssade på tilga, –

Han sog sina Siu skepp skunka till grund

All ting skiereffter Gudz willja.

[...]

Haaf Frun Lyfftade på sin haat,

Den haaf frun danssade på tilga,

Nådige dränning i hafwen stor tak, aldrig ska eder konung få mig mehra fatt,

All ting skier effter Gudz willja.¹⁰⁰

Att allt sker efter Guds vilja, orden kan tolkas i relation till kristna tankar kring ödet. Drottningens liv räddades indirekt när Havsfrun sänkte Kung Eriks skepp och även när Havsfrun igen finner sin frihet i havet och proklamerar att aldrig mer ska hon bli infångad, stärker orden upp tanke bilden av att trots Havsfruns krafter och makt, är hon alltjämt underställd Gud.

Balladens andra text är upptecknad i Bergshammarvisboken under 1700-talets mitt¹⁰¹. Händelseförloppet liknar delvis det som utspelar sig i Ungersven och Havsfrun, men där fokus ligger på Havsfruns egenskap att sia om framtiden. Händelseförloppet har utspelat sig

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid., 21

som sådant att Havsfrun, likt i Ungersven och Havsfrun, tagit sig upp till konungens boning och tagit sig in till kungens vackraste son, där hon slagit sig ned på hans säng och ”hon krusar Borttingers hwitgola lock”.¹⁰² I denna text får kungen reda på att Havsfrun ligger i hans sons säng och beordrar henne att ställas inför honom. Kungen ber då Havsfrun sia om hans framtida död, vilket hon sedermera gör och begär kungens son i utbyte mot sin spådom. Kungen avslår dock hennes begäran och skickar henne tillbaka till vattnet därifrån hon kommit.

I textens första halva, strof 1-8, tar Havsfrun tydligt kontroll över händelseförloppet då hon lurar sig in till kungens son och lockar honom in i hans sovrum. Det finns tydligt heteronormativa drag, likt övriga ballader, i Havsfruns närmande av kungens son och den sexuella lockelse som återfinns i övriga ballader kring Havsfrun är ej lika påtaglig i denna version, dock går den att finna när man läser mellan raderna. Däremot finns det en stor vikt lagd vid Havsfruns krafter kring spådom; användandet av spådomarna ter sig annorlunda än i den första texten som granskats, men den övernaturliga kraft som beskrivs tolkas som den samma.

I slutändan är det en maktrelation runt Havsfrun och kungen som blir kulmen i dramat, där kungen tolkas som beskyddare och Havsfrun som den ondo som måste hållas borta.

6.4. Harpans kraft

Harpans Kraft tillhör en av de tidigare uppteckningarna av naturmytiska ballader. Den första uppteckningen som granskas gjordes av Petter Rudebeck i Småland vid 1690-talets början och återfinns i den Engeströmska Samlingen.¹⁰³ Den handlar om en ung fästmö som sitter gråtandes vid ån där hennes två systrar fallit ned (blivit tagna av Näcken) och nu fruktar fästmöns sin egen undergång när hon ska korsa ån för sitt bröllop. Herr Peder, hennes fästman, proklamerar att ”alt ska jag bygga dhen bro så stark”¹⁰⁴ för att kunna föra sin fästmö över i säkerhet. Fästmöns häst snubblar dock och hon störtar ned i ån. Herr Peder tar då sin harpa och spelar, detta tvingar fram Näcken som binds av Peder och tvingas lämna tillbaka fästmöns och hennes systrar.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid., 268

¹⁰⁴ Ibid.

Likt tidigare ballader ser vi prov på att den mänskliga agensen ligger hos mannen, en agens som mannen tillskrivs för att undsätta kvinnan i behov utav hjälp. Igen, likt tidigare ballader, ges den manliga karaktären en handlingskraft som den kvinnliga karaktären enligt texten ej besitter. Ännu en gång framställs mannen som besittandes av de verktyg nödvändiga för handling.

Dher stupte gångar om röda Gulström

Och bruden utför dhen stridande ström,

[...]

Han leekte¹⁰⁵ bort gräset af Hvijte grönslett

Han leekte så Näken på vatnet satt

[...]

Herr Peder herr Peder du stilla din leek

Din unga bru ska du få fager och bleek¹⁰⁶

Agensen i stroferna ovan ligger hos Herr Peder, men även delvis hos Näcken. Det är Näcken som tar fästmän mot hennes vilja, därav utgörs texten till en kamp mellan Herr Peder och Näcken och den kvinnliga karaktären faller tillbaka till att vara en icke-aktiv karaktär som endast symboliserar skönhet och oskuld.

Den andra texten av Harpans Kraft som granskas har även den sitt ursprung i den Engeströmska Samlingen och är upptecknad 1693.¹⁰⁷ Denna uppteckning bygger på liknande dramaturgi, dock innefattar den 6 ytterligare strofer där interaktionen mellan Herr Peder och Näcken utvecklas och läsaren får en tydligare bild av hur Herr Peder förmår Näcken, mot sin vilja, att lämna tillbaka hans fästmän, samt hennes systrar.

Herr Peder han swaredh det är icke nock

De andre Twå Systrar du har i din flock.

- Du Wandman så grum

Dem skall du lefwerera för slipper du eij,

När du har dett giordt så vandre din weij

- Du Vandman så grum

¹⁰⁵ Ordet *Leekte* syftar i denna kontext på när Herr Peder spelar på sin Harpa.

¹⁰⁶ Ibid., 268

¹⁰⁷ Ibid., 269

Den Vandman bleff wred i strömmen han sprang

De andre Twå jungfrur han förde på land

- Den vandman så grum.¹⁰⁸

Näcken målas här upp som ett arg och aggressivt väsen, till skillnad från Rudebecks text där Näcken är mer tillbakadragen. Han beskrivs som argsint och grym, men likt ett väsen som kan kontrolleras. Dock är det en man som utövar kontroll över naturväsendet och det är en kvinna som beskrivs som hjälplös, likt syskonen i Havsfruns Tärna. Det skall dock poängteras att likt i Ungersven och Havsfrun kan män också falla under naturväsendets makt, ändå ter det sig vanligare att det är män, inte kvinnor, som lyckas agera med makt emot naturväsenden i dessa naturmytiska ballader. Båda texterna är heteronormativa i sin grund då de bägge bygger på relationen mellan Herr Peder och hans fästmö, det görs även en förankring av det heteronormativa till giftermålet och kyrkan, vilket ger det heteronormativa förhållandet en, för tiden, självständig legitimitet och äganderätt till det kristna äktenskapet. Även Näckens ointresse för män ger texten ytterligare en heteronormativ prägel, där det manliga naturväsendet inte är intresserat av manliga människor, utan endast kvinnliga.

6.5. Näcken bortför Jungfrun

Näcken bortför Jungfrun är byggd efter en handling där Näcken förklarar sig till ung man och beger sig upp ur vattnet för att locka med sig en jungfru tillbaka ned i djupet. De två texterna som granskas närmre skiljer sig till viss del ifrån varandra, men denna övergripande handling som står i korthet ovan är närvarande i båda.

Första texten återfanns i den nu förlorade Samlingar af Visor, tom II, No.60, en handskrift ursprungligen från Uppsala under 1780-talet.¹⁰⁹ I denna text läggs stor vikt vid Näckens agens och hans slughet kring det mänskliga och hans koppling till Djävulen. I textens första strof beskrivs det att Näcken ”så skapar han kött uppå sina ben¹¹⁰”, en tydlig markör till det gränsland mellan det övernaturliga och det mänskliga där Näcken rör sig. Näcken är inte ett mänskligt väsen, något som poängteras vidare när han träder in i kyrkan i skepnad av en ung man och prästen i de följande stroferna ifrågasätter Näckens utseende:

Är ni konungens son af Engeland,

¹⁰⁸ Ibid., 270

¹⁰⁹ Ibid., 229

¹¹⁰ Ibid.

hvad var för en rumpa, som efter eder slang?¹¹¹

Att prästen ifrågasätter att Näcken har en svans dragande efter sig, ställer igen frågan om Näckens omänskliga ursprung och kan tolkas som vidare konnotationer till Djävulen. Som nämnt tidigare handlar denna text i stor utsträckning om Näckens slughet, jungfrun som Näcken ämnar att lura ned i vattnet beskrivs i väldigt liten utsträckning och kampen mellan det onda och det goda kan tolkas som prästens, det goda, ifrågasättande av Näckens, det ondas, utseende och ursprung.

Näcken han gångar i kyrkan in,

Det rann upp en ros på jungfrunes kind¹¹²

I citatet ovan beskrivs hur Jungfruns rodnar vid anblicken av Näcken och lockelsen som han utsätter henne för blir för stor. De rider sedan tillsammans i hennes vagn, tills att Näcken styr vagnen ned i vattnet. Den lockelse Näcken utsätter jungfrun för, påminner till stor del om den lockelse eller förtrollning som Herr Olof utsätts för.

Nästföljande text är en avskrift av L. F. Rääf tillägnad ”en af ett fruntimmer, under 1790-talet, uti Östergötland gjord samling af folkvisor”.¹¹³ Handlingen ter sig till stor del likadant, dock återfinns ingen präst, utan istället beger sig Näcken upp till en herremans gård där denne har tre döttrar som beskrivs som följande:

Den ene var för dejelig, den andra var för gran,

den tredje har förlofvat att aldrig taga man¹¹⁴

I denna version är Näcken alltjämt slug och försöker locka med sig jungfrun ned i vattnet i skepnad av en ung man. Den jungfru Näcken väljer ut är jungfrun som sagt att hon aldrig ska ta en man. Jungfruns agens och handling är mer påtaglig i denna version, men inte utefter val hon gör i relation till Näcken, utan i handlingen av val hon tidigare gjort. Den handling som påverkar jungfrun i störst utsträckning är hennes val av att inte ta en man, i sina handlingar i relation till Näcken ter det sig alltjämt som att Näcken lyckas lura upp henne i vagnen, denna gång för att de ska fara till kyrkan. I den första versionen av Näcken bortför Jungfrun innebar det en risk för kvinnan i texten att lita på en främmande man och följa med honom. Denna risk återfinns även i balladens andra version, men föregås av risken att vara ogift kvinna. Näcken har tre jungfrur att välja bland och han väljer den jungfru som valt att inte ta en man.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

I relation till att alla jungfrur beskrivs och att sedan en väljs ut, kan detta tolkas som en varningssignal om vad tiden ansåg som farligt och vad som ansågs medföra risker. Det går att urskilja en tydlig linje av att vara ogift kvinna medför stora risker, både för kvinnan själv, men även för resterande familj, vilket poängteras i en av textens avslutande strofer:

Hemma gråter fader, å hemma gråter mor
Å hemma gråter syster, men mäst lilla bror¹¹⁵

Bägge texterna bygger, likt balladerna vi granskat tidigare, på en tydligt heteronormativ grund, där det manliga naturväsendet är ute efter en kvinna, inte en man. Det förekommer andra män, om än i korthet i Rääfs text, men dessa är aldrig av intresse för Näcken, till största del utgör dessa män endast ett hinder från den manliga människan för Näcken att ta sig över innan han kan komma åt den kvinnliga människan, jungfrun. De två texterna om Näcken bortför Jungfrun kontrasterar dock varandra, i det avseendet att den ena lägger vikt vid Näckens demonitet och kamp mot kyrkan, medan den andra belyser vilka attribut som gör en individ, i detta fall kvinna, till en måltavla för Näcken.

¹¹⁵ Ibid., 230

7. Analys samt diskussion

I analysen föll valet på att avhandla skapandet av dåtidens kvinnlighet och manlighet var för sig, för att på så sätt ge tid att till fullo resonera kring hur detta skapande slagit ut. Detta ter sig dock svårare i praktik än i teori, då flertalet av de genusordningar och maktordningar som skapas och återskapas gör så i relation till varandra. Därav finns det tillfällen då analysens olika fokussegment flyter in i vart andra. Det är min förhoppning att denna delvisa uppdelning både ger utrymme för de manliga och kvinnliga karaktärerna att avhandlas till fullo, samt kunna dra de paralleller som finns mellan olika balladstycken. Slutligen avhandlas de naturmytiska balladernas sexuella handling och kyrkans roll, samt syn på dessa möten mellan människa och väsen.

7.1. Kvinnligt ideal – Äktenskapskvinnan

Fortlöpande genom de naturmytiska balladerna som avhandlats i denna uppsats kopplas och vägs de kvinnligt kodade karaktärernas attribut emot och med den idealkvinna som tidens samhälle skapat. I båda uppteckningarna utav Harpans Kraft som behandlas utsätts de kvinnliga karaktärerna för Näckens ondo när de är på väg till sina bröllop, när de är ogifta kvinnor. Faktumet att det är ogifta kvinnor som råkar illa ut kan tolkas vid en symbolik där kvinnan löper risk för fara om hon ännu inte blivit tagen i beskydd av en äkta män. Vidare förs en liknande symbolik i L.F. Rääfs uppteckning av Näcken bortför Jungfrun från 1790-talet där Näcken, som under tidsperioden ansågs vara Djävulens bihang, väljer att föra bort den jungfru som valt att aldrig ta sig en äkta män. Att se en underliggande tes av faran att vara ogift under denna tid är ej svår att läsa av, en fara som grundas i att Djävulen tar en ifall man motsätter sig Guds vilja, äktenskapet. Att en kvinna skulle försätta sig i fara för Näcken genom att inte ta sig en äkta män, är ett tydligt exempel på hur kvinnans agens påverkas utefter hur det sociala rummet väljer att tolka handlingarna. Enligt Scotts teori försätter sig de kvinnliga karaktärerna nämnda ovan aldrig i en reell fara utan denna fara är endast en som den sociala verkligheten under denna tid tillskriver deras agerande.

De naturmytiska balladernas tendens av att avhandla högståndsdramer¹¹⁶, i relation till över- och medelklasståndens kvinnors allt mer låsta roll till hemmet, barnafödande, underkastelse av hufadern samt äktenskapets centrala roll i Sverige under denna tidsperiod,¹¹⁷ var ett

¹¹⁶ Kværndrup & Lindberg 2008:13

¹¹⁷ Se sid.6 i denna uppsats.

beslut att ej ta sig en äkta make i förlängning en avvikelse från både samhällets och inte minst Guds vilja. Flertalet av balladerna kan tolkas besitta denna inneboende varning till kvinnor som väljer att motsätta sig Guds ordning. Det görs ett tydligt ställningstagande till vad som anses rätt och fel samt heligt och profant i de tre ovan nämnda uppteckningar, de innefattar allihop den centrala varningsprincip som präglar majoriteten av de naturmytiska balladerna. Balladerna förstärker tidens syn av att vara ogift kvinna inte enbart var farligt, utan även av Guds vilja felaktigt.

Ytterligare varningsexempel på den fara som sades komma med förvrängningar av dåtidens äktenskapsordning går att urskilja i Ungersven och Havsfrun, där det äldre kvinnliga väsendet med hjälp av list, kunskap och sexuella anspelningar lurar den manlige ynglingen in i sitt våld. Denna typ av interaktion mellan en äldre kvinna och en yngre man går strikt emot tidens tankar kring hur åldersfördelningen i ett förhållande mellan man och kvinna skulle se ut.¹¹⁸ I ett förhållande likt det vi ser i Ungersven och Havsfrun står ynglingen direkt i ett underlägset tillstånd i form utav ålder, erfarenhet och kunskap, något som var starkt oönskat av tidens män. Varningen i denna uppteckning går ut på att måla ut icke-önskvärda attribut hos den kvinnliga karaktären, samt koppla dessa attribut till ett naturväsen, ett naturväsen som under tidsperioden var starkt förankrat som Djävulens undersåte. Det görs en koppling mellan det som var icke-önskvärt hos kvinnor med faran från Djävulen. I uppteckningen utav Kung Erik och Spåkvinnan ur Hammarvisboken från mitten av 1700-talet, utspelar sig en liknande dramaturgi, med ytterligare sexuella anspelningar. I denna uppteckningar är det tydligt att kvinnor som uppsöker män, i detta fall yngre män, är kvinnor som tidens individer skulle akta sig för. Likt de faror som anspelas på i Harpans Kraft och Näcken bortför Jungfrun kopplade till faran av att kvinnorna inte befinner sig vid hemmen då de utsätts för Näckens våld, finner vi en liknande dramaturgisk varning i Ungersven och Havsfrun samt Hammarvisbokens Kung Erik och Spåkvinnan. Faran i dessa ballader uttrycks genom att kvinnorna befinner sig på, för tiden, farliga och besynnerliga platser; utanför hemmet. I samtliga uppteckningar av Harpans Kraft, Näcken bortför Jungfrun samt Havsfruns Tärna reduceras de kvinnliga karaktärerna till individer utan möjlighet till individuell agens, de försätts i ett läge där de själva inte kan påverka sitt öde och ställs i en stark beroendeställning gentemot männen i sagda ballader. I Havsfruns Tärna och Näcken bortför Jungfrun reduceras

¹¹⁸ Stadin 2009:298

de ytterligare endast till vackra individer, där utseendet målas upp som deras viktigaste attribut.

Samtliga dessa handlingar, från valet att inte ta en äkta man och tankar kring relationer mellan äldre kvinnor och yngre män till reduceringen av kvinnliga karaktärer till agenslösa individer, besitter alla drag av Skeggs teori kring respektabilitetsskapandet utav den ideala kvinnan. De kvinnligt kodade karaktärerna i de naturmytiska balladerna blir alla en del i skapandet utav tidens idealkvinna, antingen genom fördömda handlingar som försätter kvinnan i fara, genom handlingar som markeras som rättfärdiga eller om handlingarna i sig görs utav onda kvinnoväsen för att ytterligare poängtera dess avståndstagande från Guds ordning.

7.2. Manligt ideal – Den ridderliga, den handlingskraftige

I Havsfruns Tärna och Harpans Krafts bägge uppteckningar agerar den manliga karaktären hjälte, den som räddar kvinnan undan väsendet. En liknande dramaturgi utspelar sig i andra uppteckningen utav Kung Erik och Spåkvinnan, där Kung Erik intar den manliga karaktärsrollen som befriare. Intressant är dock broderns agerande i första uppteckningen av Havsfruns Tärna från 1810-talet där brodern i stort sett rövar bort Tärnan från Havsfrun. Någon närmare beskrivning utav Tärnans syn på denna aktion ges inte, utan den manliga agensen tolkas som rättfärdig i relation till Havsfrun ogudliga karaktär. Balladernas tendens av att avhandla högståndsdramer,¹¹⁹ tillskriver de flertalet manliga karaktärer i ovan nämnda ballader ridderliga attribut. Riddaridealet som vuxit sig starkt inom adelsståndet under 1600- och 1700-talet präglar de naturmytiska balladernas manliga karaktärer. Utefter Skeggs teori kring respektabilitetsskapande går det att urskilja riddaridealet som det manliga ideal som förmedlas till samhället genom balladerna. Hjältemod och handlingskraft är centrala teman i detta respektabilitetsskapande. Dessa attribut är dock reserverade åt manliga karaktärer i dess skapande utav en respektabel idealman.

Med den svenska balladtraditionens tendens av att vara varningsskapande¹²⁰ i åtanke går det att urskilja färre lager på de manliga karaktärerna än de kvinnliga, detta möjligtvis då varningarna överlag tenderar riktas mot kvinnor; kvinnor som tidens individer antingen bör akta sig för eller vad tidens kvinnor bör akta sig för att göra. De manliga karaktärerna som i

¹¹⁹ Kværndrup & Lindberg 2008:16

¹²⁰ Kjellander 2008:334

dessa naturmytiska ballader faller inför olika väsen beskrivs göra så på grund av en transliknande lockelse som i Herr Olof samt Ungersven och Havsfrun, där demonisk påverkan styr dem utifrån. Ytterligare i Ungersven och Havsfrun samt i Kung Erik och Spåkvinnan ur Hammarvisboken läggs det vikt vid ynglingens ålder, ett sätt att möjligtvis legitimera deras fallenhet inför Havsfrun. Olikt de kvinnliga karaktärer som faller inför olika väsen läggs det aldrig vikt vid männens agerande vid infallet, en bild målas upp snarare av att det är ur det kvinnliga väsendets ondo agensen kommer och ej ur de manliga offren. Denna tendens av att inga manliga karaktärer råkar illa ut på grund av icke önskvärda aktioner är oerhört intressant, då den till viss mån, i samband med de manliga naturväsendets utagerande emot kvinnors felbeslut, skapar en bild av en felfri man som överskuggar kvinnornas påstådda brister. Detta går att tolka som en befästning av den genusordning som ansågs av Gud given och legitimerar den manliga dominansen i samhället.

Utöver ett tydligt ridderligt och hjältebetonat beteende i flertalet ballader, går det även att utläsa exempel av temperamentslärans inflytande på balladerna. Detta syns bäst i L.F. Rääfs uppteckning av Näcken bortför Jungfrun från 1790-talet, där det utspelar sig en maktkamp mellan de två manliga karaktärerna, prästen och Näcken. Prästen visar tydligt misstanke mot Näcken och ifrågasätter dennes härkomst och utseende, samtidigt som jungfrun beskrivs som smått förbländad av Näckens charm. Här dras starka konnotationer till intellekt, där de manliga karaktärerna målas som i en hjärnornas kamp rakt framför den ont anande kvinnan. Även detta går att tolka som en ytterligare legitimering av temperamentläran samt tidens rådande genusordning. Det går att koppla denna syn på en av Gud given genusordning till manlig och kvinnlig handlingskraft i balladerna, i synnerhet ur den version av Kung Erik och Spåkvinnan som fanns i Berghammarvisboken vid mitten av 1700-talet. Genom att fångsla Havsfrun tillskriver balladen Kung Erik oerhörd handlingskraft. Likväl besitter Havsfrun en liknande kraft när hon sänker Kung Eriks skepp, en kraft som vid läsning tolkas som enorm men som alltjämt inte kan rädda henne undan den man som ämnar att fångsla henne. Detta kan vid första anblick ses som en något skev vridning av hur karaktärernas handlingskraft påverkar dem. En karaktär med magiska krafter till den mån att hen kan sänka skepp, i jämförelse med en karaktär vars enda styrka är dennes tillskrivna börd, ter sig vid första anblick som en duell där magin trumfar bördens. Dock gör den inte det, det kan tolkas vid den svenska fyrståndsläran, där delvis Kungen var den absoluta toppen av adelsstånden, samt den manliga dominansen av att sitta på den övre hälften i samtliga stånd. Kung Eriks makt över Havsfrun går därmed att tolka till hans makt som man över en kvinna, en ordning som för

tiden ansedd vara av Gud given. Havsfrun lyckas likväl återfå sin frihet, detta genom att sia om Drottningens kommande död i barnsäng. Att Drottningen övertalar Kung Erik att släppa Havsfrun så att framtiden må bli en annan, bevisar bägge kvinnliga karaktärers behov utav den manliga handlingskraften, beslutet ligger likväl hos Kung Erik. Samtidigt målas Drottningen, en kvinna, upp som Kung Eriks svaga länk, den svaghet som Havsfrun utnyttjar för att återfå sin frihet. Denna uppteckning av Kung Erik och Havsfrun är en synnerligen intressant naturmytisk ballad då den legitimerar manlig överhet dels genom uppmålningen av den manliga handlingskraftens styrka samt en förminskning av kvinnlighet till en svaghet.

7.3. Sexuell interaktion – Väsen och människa

Balladerna som avhandlats i denna uppsats beskriver inga direkta sexuella möten mellan människa och naturväsen, mellan Guds barn och Djävulen. Under denna tid fanns det ett tydligt fokus från kyrkan om att kväsa alla former av interaktion med övernaturliga väsen, i synnerhet den sexuella interaktionen.¹²¹ Då vi har källor från teologiska tänkare kring dessa möten, vet vi att historier om dessa möten florerade i det svenska samhället, frågan är varför de inte funnit sin väg in i de naturmytiska balladerna? Först ska det poängteras att de naturmytiska ballader som avhandlas i denna uppsats endast är ett sticknålprov på den svenska medeltida balladtraditionen och kan därmed inte påstå sig föra talan för hur eventuella sexuella möten mellan naturväsen och människa ter sig i övriga ballader.

Men med Beverly Skeggs teori kring respektabilitet och hur denna användes utav över- och medelklassen för att bygga upp ett medel för moraliskt differentiering mellan sig själva och arbetarklassen, går det möjligen att tolka avsaknaden av sexuella möten i de naturmytiska balladerna på liknande vis. Det skall kommas ihåg att de naturmytiska balladerna, likt majoriteten av den svenska balladtraditionen, är upptecknad utav individer som tillhörde just över- och medelklassen. Vi har tidigare sett prov på hur dessa ballader, iscensatta i högståndsmiljö, har en stark prägel utav respektabilitetsskapande, främst gentemot hur tidens kvinnor skulle föra sig och agera samt hur tidens könsordning, given av Gud, återspeglas. Avsaknaden av direkta sexuella möten mellan människa och väsen kan tolkas som en respektabilitetsformande klassmarkör där möten som av Guds ordning ansågs onaturliga och kätterska var något över- och medelklassen inte ville bli förknippad med. Dessa möten, som florerade genom muntlig tradition bland sägner och historier men även bland ryktesspridning

¹²¹ Häll 2015:55

och småprat kan förknippas med folktro, folklighet, den breda massan; bondeståndet. Att på så sätt distansera sig från bondeståndet och dess sexuella abnormiteter var ett sätt att ingiva respektabilitet åt det egna ståndet och på så sätt säkerställa den moraliska auktoritet man stod uppå.

I de ballader som avhandlats i denna uppsats går det att finna små konnotationer till dessa sexuella möten, inte minst i Ungersven och Havsfrun, samt i andra uppteckningen utav Kung Erik och Spåkvinnan. I Ungersven och Havsfrun går det att urskilja spår utav Laurentius Paulinus Gothus mara-liknande teori kring Incubus och Succubus interaktion med människor medan de sover¹²². Läsaren blir aldrig helt given svaret kring ifall denna ballad ska tolkas som fysisk händelse eller en fiktion som utspelar sig i ynglingen fantasi. Att de olika väsendens fysiska attribut accentueras, genom beskrivningar av skönhet och en nästan transliknande lockelse, förstärks bilden av att det var genom spelandet på människans inneboende lustkänslor som Djävulen snärjde människor in i att ingå i sexuella aktioner med honom. Denna anspelning på människans lust, återkopplat till tidigare resonemang kring de direkta sexuella interaktionernas avsaknad, går det att urskilja ytterligare respektabilitetsmarkör i avdelandet mellan de övre stånden och bondeståndet. Dygden, att idka självkontroll, var som tidigare poängterat starkt kopplat till synen på sexualitet.¹²³ Att inte kunna kontrollera sina egna känslor, men framför allt sin egen lust, var ett moraliskt förfall av stora proportioner. Att inneha den moraliska auktoriteten och samtidigt besjungas vid onaturliga sexuella akter där all form av självkontroll anses vara bortblåst var inget eliten i Sverige ville förknippas med. Igen går det att urskilja en klassdelning i hur balladerna porträtterar de högre stånden.

Avslutningsvis går det enbart att urskilja heteronormativa tendenser i de naturmytiska balladerna. Möjligheter för icke-heteronormativa inslag och relationer ges, dock realiseras aldrig dessa och de sexuella undertoner som finns återspeglar aldrig en icke-heteronormativ ställning. Dessa sexuella undertoner präglas istället av tydligt heteronormativa anspelningar, där man och kvinna är centrala. Med tidens ställningstagande vid homosexualitet liknat något onaturligt och ogudligt,¹²⁴ i nivå med naturmystikens väsen, går det att tolka denna heteronormativa prägel som de övre ståndens ovilja att förknippas med homosexualitet.

¹²² Häll 2015:56

¹²³ Stadin 2009:30–31

¹²⁴ Häll 2015:61

8. Avslutande kommentarer

Genom granskning utav de naturmytiska balladerna går det att urskilja tydliga mönster och kopplingar mellan människans utformning i dessa ballader och den idealman och idealkvinna som levde i kropp och sinne i 1600- och 1700-talets Sverige. En kvinna starkt låst till äktenskapet och en man starkt präglad utav tidens riddarideal dominerar den bild som målas upp i de naturmytiska balladerna. För att förstå detta skapande och för att på allvar kunna återspegla tidens genus- samt maktordning i de naturmytiska balladerna har denna uppsats präglats starkt utav tidigare kunskap som hämtats kring ämnet. Att den kunskap som legat till grund för jämförelsen mellan de naturmytiska balladerna och dess samtid har påverkat och influerat den utgång och inriktning studien har tagit går inte att ignorera. Kunskapen som utgör grunden för tolkningen av de naturmytiska balladernas samtid driver även den en tes om hur 1600- och 1700-talets Sverige såg ut. Därav är det viktigt att poängtera att ett annorlunda utfall av studien rimligtvis varit möjligt ifall denna meningsbärande kunskap givit oss en annan bild av tiden. Detta hade i sin tur sannolikt påverkat den bild som sedermera tillhandahålls löpande genom denna studie.

Aktiva val i insamlingsprocessen har styrt vilken kunskap som samlats in och sedermera vägts emot de naturmytiska balladerna, kunskap som i sin tur även den är präglad utav aktiva val av inriktning och ämnesfokus. Då kunskapen som ligger till grund för studien i stor utsträckning påverkar vad som sedermera återfinns i studiematerialet går alltså inte att ignorera. Det verkligt intressanta hade varit ett utfall där studien av de naturmytiska balladernas skapande och återskapande utav tidens genus- och maktordning inte fallit ut i ett liknande resultat likt den tes den meningsbärande kunskapen bär på. En brytningspunkt mellan den tidigare aktivt styrda och individpräglade kunskapen och det resultat som ämnats belysa just denna kunskap hade utgjort en synnerligen intressant studie och läsning.

Vidare ska det återigen poängteras att denna studie bygger på en granskning utav fem ballader och två uppteckningar utav var ballad. En framtida studie där mer tid varit tillgänglig hade kunnat på allvar kunnat utforska den frågeställning uppsatsen ställer sig och därmed haft större möjlighet att producera en kunskap mindre präglad och beroende av den meningsbärande kunskap som nu alltjämt sätter en stark prägel på studien. En mer djupgående granskning och analys utav ett större antal naturmytiska ballader eller en studie kring ett mindre antal balladers fullständiga upptecknings-kanon och utveckling från 1600-till 1900-tal är bägge intressanta möjligheter kring fortsatta studier kring ämnet i framtiden.

9. Litteraturlista

- Af Klintberg, Bengt, *Svenska folksägnar*, Nordstedts Akademiska Förlag, Stockholm, 2007
- Ahrne, Göran & Svensson, Peter, *Handbok i kvalitativa metoder*, 2., [utök. och aktualiserade] uppl., Liber, Stockholm, 2015
- Boréus, Kristina, 'Texter i vardag och samhälle' i Ahrne, Göran & Svensson, Peter, *Handbok i kvalitativa metoder*, 2., [utök. och aktualiserade] uppl., Liber, Stockholm, 2015, s.157-175
- Byrman, Gunilla & Olofsson, Tommy, *Om kvinnligt och manligt och annat konstigt i medeltida skämtballader*, Atlantis, Stockholm, 2011
- Bryman, Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011
- Häll, Mikael, *Skogsrået, näcken och djävulen: erotiska naturväsen och demonisk sexualitet i 1600- och 1700-talens Sverige*, Malört, Diss. Lund : Lunds universitet, 2013, Stockholm, 2013
- Häll, Mikael, 'Älskog med naturväsen som samlag med Djävulen och brott mot naturen under 1600-talet', i Arnberg, Laskar & Sundevall(red), *Sexualpolitiska nyckeltexter*, Leopard, Stockholm, 2015, s.55-63
- Jonsson, Bengt R., Jersild, Margareta & Jansson, Sven-Bertil (red.), *Sveriges medeltida ballader. Bd 1, Naturmytiska visor : (nr 1-36)*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1983
- Kjellander, Eva, 'Den erotiske spelmannen' i Byrman(red), *En värld för sig själv –Nya studier i medeltida ballader*, Växjö University Press, Växjö, 2008, s.319-336
- Kværndrup, Sigurd, 'Studier i Hyltén-Cavalius naturmytiska universum', i Byrman(red), *En värld för sig själv –Nya studier i medeltida ballader*, Växjö University Press, Växjö, 2008, s.339-359
- Kværndrup, Sigurd & Lindberg, Boel, 'Inledning' i Byrman(red), *En värld för sig själv –Nya studier i medeltida ballader*, Växjö University Press, Växjö, 2008, s.11-25
- Ljung, Margareta, Feministisk Teori, i Månson, Per (red.), *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*, 9. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2015, 220-260
- Malmstedt, Göran, *Bondetro och kyrkoro: religiös mentalitet i stormaktstidens Sverige*, Nordic Academic Press, Lund, 2002

Fredrik Larsson 910110
RHIK03 HT17

Prytz, Erik Johan, 1632, 'Magia Incantatrix', i Arnberg, Laskar & Sundevall(red),
Sexualpolitiska nyckeltexter, Leopard, Stockholm, 2015, s.42-46

Skeggs, Beverley, *Att bli respektabel: konstruktioner av klass och kön*, Daidalos, Göteborg,
2015

Stadin, Kekke, *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige*, [Ny utg.], Nordic Academic Press,
Lund, 2009

Stattin, Jochum, *Näcken: spelman eller gränsvakt? = [Näcken] : [fiddler or boundary
guard]*, 1. uppl., LiberFörlag, Diss. Lund : Univ.,Malmö, 1984

9.1. Webb-källor

Nationalencyklopedin [https://www-ne-
se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/freden-i-roskilde](https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/freden-i-roskilde) (Hämtad 30/12-2017)

Svenska Akademiens Ordbok https://svenska.se/saob/?id=B_4693-0016.rcAa&pz=7 1924,
(Hämtad 8/11-2017)

Svenska Akademiens Ordlista <https://svenska.se/saol/?id=3366610&pz=7> 2015, (Hämtad 7/11-
2017)

Svensk Ordbok <https://svenska.se/so/?id=57290&pz=7> 2009, (Hämtad 7/11-2017)

<https://svenska.se/so/?id=56948&pz=7> (Hämtad 15/11-2017)